

УДК 347.44

Т. Бобко, заступник голови Фрунзенського районного суду м. Харкова

Деякі проблеми поняття та наслідків правочину

Категорія «правочин» належить до числа фундаментальних понять цивільного права, дослідження якого завжди привертало увагу науковців різних періодів розвитку. Так, серед цивілістів дореволюційного періоду значний внесок у розробку цієї проблеми зроблено Ю. С. Гамбаровим, Д. І. Мейером, Г. Ф. Шершеневичем, Й. О. Покровським, у радянський період слід виділити перш за все глибокі напрацювання М. М. Агаркова, І. Б. Новицького¹ та деяких інших учених. За сучасних умов, коли переосмислюються і наповнюються якісно новим звучанням майже всі усталені цивілістичні категорії, таке поняття, як «правочин» також повинне стати предметом аналізу, причому з різних боків. Зокрема, необхідним є погляд на правочин як на підставу виникнення, зміни та припинення правових наслідків і одночасно на особливості правових наслідків, породжених правочином.

У цивільному праві поняття правочину пов'язується з діями, які породжують юридичні наслідки. Поняттєвий апарат вітчизняної правової науки використовує цей термін (замість терміна «угоди» і як еквівалент російського «сделки») завдяки його походженню від словосполучення *чинити право*, тобто виконувати певні дії, які мають юридичну силу².

В українську правову термінологію (як і термінологію більшості країн Європи) поняття правочину потрапило з німецької цивілістики, будучи тісно пов'язаним із виникненням пандектної системи цивільного права. Вважається, що ядром пандектистики є вчення про правочини³, а розробку цього терміна приписують особистості німецького професора Г. А. Хайзе, який указує на нього в роботі, датованій 1807 р. У книзі професора Хайзе містяться такі назви параграфів: «Волевиявлення», «І особливо правочини». Цю ідею згодом поширив відомий німецький дослідник, представник історичної школи у праві Ф. К. фон Савіньї, у юридичній науці Російської імперії — Д. І. Мейер⁴.

¹ Новицкий И. Б. Сделки. Исковая давность / И. Б. Новицкий. – М., 1954.

² Див.: Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі проекту Цивільного кодексу України) / Ю. Зайцев // Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. проф. А. С. Довгерта. – К., 2000. – С. 322–334.

³ Flume W. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. 3. Aufl. Bd II: Rechtsgeschäft. – S. 28.

⁴ Мейер Д. И. Русское гражданское право / Д. И. Мейер. – СПб., 1902. – С. 178.

Сам термін «правочин», від німецького *Rechtsgeschäft*, перекладається як «правова дія», «правова справа». Ф. К. фон Савінії розглядав правочин як різновид волевиявлення, при визначенні правочину як юридичного поняття він робив акцент саме на вираз волі. З ім'ям Ф. К. фон Савінії пов'язується «теорія волі»¹.

Поділяючи теоретичні концепції німецьких цивілістів, Д. І. Мейер визнавав правочином будь-яку юридичну дію, спрямовану на зміну існуючих правових відносин. При цьому він відзначав дві істотні умови правочину:

– юридична дія приводила до зміни існуючих відносин (наприклад, встановлення, перехід чи припинення права);

– сама юридична дія не тільки спрямована на зміни існуючих відносин, а й вчинена з метою провести ці зміни.

Відтак, на думку Д. І. Мейера, юридичні дії, які призводили до змін, однак первісно не були спрямовані на зміну існуючих відносин (наприклад, порушення прав), до правочинів не належали².

Згодом теоретичні напрацювання вчених почали відображати в кодифікованих актах цивільного законодавства. Так, Перша легальна дефініція правочину зустрічається в Цивільному уложенні Саксонії 1863 р., згодом багато уваги приділено правочинам і в Німецькому цивільному уложенні 1896 р., окрема глава Загальної частини якого повністю присвячена саме правочинам.

Серед законодавчих актів, які діяли на території України, слід назвати Австрійське цивільне уложення 1811 р., яке в первісній редакції не мало положень щодо правочинів, однак унаслідок змін, внесених у 1916 р., у ньому з'явилася нова глава про договори та загальні правочини. Щоправда, Австрійське цивільне уложення розглядало правочин лише як підставу виникнення зобов'язань, а не підносило його на рівень абстрактної категорії цивільного права. Висловлювалася така оцінка цього регулювання правочинів: даний підхід, маючи в цілому правильне спрямування, тим не менше не міг бути застосований не тільки до правочинів, перебуваючи поза межами зобов'язального права, а й бути інструментом з'ясування природи самих зобов'язальних правочинів³.

¹ Див.: Чантурия Л. Л. Введение в Общую часть гражданского права (сравнительно-правовое исследование с учетом некоторых особенностей) / Л. Л. Чантурия. – М., 2006. – С. 227.

² Мейер Д. И. Русское гражданское право / Д. И. Мейер. – СПб., 1902. – С. 178.

³ Див.: Гамбаров Ю. С. Гражданское право. Общая часть / Ю. С. Гамбаров ; под ред. и с предислов. В. А. Томсинова. – М., 2003. (по изд. 1911 г.). – С. 684.

Крім ґрунтовних наукових розробок загальної теорії правочину, в класичній німецькій цивілістиці зустрічається й нігілістичне ставлення до цієї категорії. Наприклад, Шлосман у роботі 1876 р. робить висновок, що поняття правочину не має наукової цінності, а є виключно схоластичною проблемою. Однак і сам цей автор не може відмовитися від використання поняття правочину, визнаючи за ним роль загальної абстрактної категорії, яка будучи підкореною загальним правилам, тим не менше відрізняється від інших різнопланових цивільно-правових конструкцій, таких як правовідносини, давність, обов'язок тощо.

На думку Ю. С. Гамбарова, правочини можуть бути відмежовані від інших категорій, однак усі правочини можуть бути об'єднані єдиним цивільно-правовим «ланцюжком», в основі якого лежить принцип визнання об'єктивним правопорядком автономії (самовизначення) волі у приватноправових відносинах¹.

У розсудах автора є цінним те, що він обмежує зміст поняття правочину, вказуючи, що правочином є не будь-яке волевиявлення, а лише те, яке має на меті встановити певні відносини з визнаними за ними нормами права наслідками².

При цьому навіть і таке визначення потребує певного уточнення. По суті, ним охоплена необмежена кількість індивідуальних волевиявлень, типізованих у цивільному праві на договори (купівля-продаж, міна, позика, зберігання), інші правочини (заповіт, шлюб) тощо. Однак змістом поняття правочину виступає не будь-яке індивідуальне волевиявлення, оскільки кількість різновидів правочинів є обмеженою. Зокрема, хоч будь-який правочин і містить у собі волевиявлення, та не будь-яке волевиявлення є правочином. Не може визнаватися правочинами благословення, запрошення на танок, внесення приданого, розпорядження по домашньому господарству³. До правочинів не можуть бути віднесені й символічні дії особи, зокрема привітання, поздоровлення та ін. Дії, які супроводжують волевиявлення, у певних випадках також не мають характеру правочину.

І якщо в дослідженнях Ю. С. Гамбарова зроблено акцент саме на волевиявленні як складовій правочину, то В. М. Хвостов розглядав правочин як дозволена дію однієї чи декількох приватних осіб, шляхом яких указані особи бажають викликати юридичні наслідки, що відпо-

¹ Гамбаров Ю. С. Гражданское право. Общая часть / Ю. С. Гамбаров ; под. ред. и с предислов. В. А. Томсинова. – М., 2003. (по изд. 1911 г.). – С. 683–684.

² Там само. – С. 689.

³ Там само. – С. 683–684.

відають їх інтересам¹. Таким чином, бачимо, що в даному визначенні акцент робиться на дозволеності, правомірності правочину як дії. Згодом правомірність (дозволеність) правочину і його вольовий характер об'єднувалися у визначенні, сучасні дослідники у більшості випадків уявляють його саме як вольову правомірну дію учасників цивільних відносин.

Законодавче закріплення правочинів у сучасних цивільних кодексах, в тому числі і ЦК України, бере початок саме від тих часів.

Слово «правочин» у сучасний період не є широковідомим в українській лінгвістиці, що із уведенням в дію Цивільного кодексу України 2003 р. стало причиною настороженого ставлення до його запровадження у юридичний лексикон. Утім цей термін зазначається й у словниках відомого письменника і дослідника Б. Д. Грінченка, виданих у 1906–1909 рр., а також у словниках пізнішого періоду. Так, у російсько-українському словнику ділової мови (М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич), виданого у 1930 р., одним із варіантів перекладу російського терміна «делка» є саме правочин². Наводяться також варіанти його застосування, наприклад «укладати правочин» тощо.

Відновлення терміна «правочин» в українській юридичній термінології відбулося «з легкої руки професора О. А. Підпригорі»³, хоча всі члени робочої групи з опрацювання проекту Цивільного кодексу України підтримали ідею такої термінологічної реституції⁴. Член робочої групи, професор З. В. Ромовська, зазначила, що терміни «правочин», «правочинний» — це слова не лише українські за походженням, а й зрозумілі, милозвучні, тому мають одержати нове життя⁵.

Однак повернення цього поняття до текстів законодавчих актів, до поняттєвого апарату цивілістики не применшило масштабів наукових пошуків визначення його змісту і значення. С. І. Шимон констатує, що слово «правочин» не знаходить роз'яснення в сучасних словниках української мови, тому його мовне значення слід виводити з його складових — «право» і «чинити». Виходячи із семантичного значення складових слова «правочин», його можна пояснити як джерело, при-

¹ Див.: Хвостов В. М. Система римського права : учебник. – М., 1996. – С. 146.

² Російсько-український словник ділової мови / М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич. – Х., 1930. – С. 94.

³ Цивільне право України : курс лекцій : у 6 т. / за ред. Р. Б. Шишики та В. А. Кройтора. – Х., 2004. – Т. 1. Кн. 2. – С. 305.

⁴ Див.: Ромовська З. В. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс : підручник / З. В. Ромовська. – К., 2005. – С. 336.

⁵ Там само. – С. 337.

чину, що створює можливість робити що-небудь, користуватися чим-небудь, поводитися певним чином¹. Причому, на думку авторки, доцільність використання саме цього терміна є безсумнівною. На користь цього наведено такі положення. Термін «правочин» має переваги над терміном «угоди», оскільки є більш містким за змістом, відповідає вимогам, установленим до термінології; має складну лексичну форму; характеризується однозначною відповідністю поняттю; є раціонально стислим; відзначається мовною правильністю, селективністю і традиційністю; не належить до слів загального користування; майже не зустрічається у повсякденному побутовому вживанні².

Наведені аргументи є цілком достатніми й обґрунтованими для того, щоб визначити належне місце поняття «правочин» і в поняттєвому апараті науки цивільного права, і у глосаріях нормативно-правових актів, і в їх інструментальному «арсеналі». Причому за час, що минув з моменту прийняття нового ЦК України, термін «правочин» настільки «прижився», що почав використовуватися не лише в законодавчих (наприклад, Закон України «Про акціонерні товариства») і підзаконних актах цивільного законодавства (Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України), а й в актах іншої галузевої належності. Так, у Законі України від 11.06.2009 р. № 1506-VI «Про засади запобігання та протидії корупції» міститься положення про *правочини*, пов'язані з одержанням подарунків (п. 3 ч. 1 ст. 14 Закону), *правочини*, укладені внаслідок корупційного правопорушення (ч. 2 ст. 21 Закону) тощо. Наведене свідчить, що термін «правочин» повною мірою сприйнято поняттєвим апаратом вітчизняної цивілістики.

Крім наведеного, важливим є питання щодо наслідків правочину. Ще в юридичній літературі дореволюційного періоду (у працях Ю. С. Гамбарова, В. І. Синайського, Г. Ф. Шершеневича та ін.) знайшла своє підкріплення т. зв. «синтетична» теорія підстав правочину, за якою юридичні *наслідки* правочину базуються одночасно на двох рівню мірою необхідних джерелах — приватній волі та законі³. За відсутності підстав піддавати сумніву дані теоретичні напрацювання додамо, що закон як джерело наслідків правочину є в даному контексті не тільки уміщенням приватних, а й публічно-правових наслідків, ігно-

¹ Шимон С. «Правочин» як цивільно-правовий термін: юридичне нововведення чи лінгвістичне уточнення? / С. Шимон // Юрид. Україна. – 2009. – № 7. – С. 68–72.

² Там само.

³ Див.: Белов В. А. Учение о сделке в российской доктрине гражданского права (литературный обзор) / В. А. Белов // Сделки: проблемы теории и практики : сб. ст. / рук. авт. кол. и отв. ред. М. А. Рожкова. – М., 2008. – С. 35.

рування яких просто неможливе і призведе до методологічного збіднення дослідження правочинів.

За легальним визначенням правочину, що міститься у ч. 1 ст. 202 ЦК, правочином є дія, спрямована на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Звідси можна стверджувати, що наслідки правочину перебувають саме у площині виникнення, зміни або припинення цивільних прав і обов'язків. Однак такий погляд видається нам поверховим.

По-перше, слід враховувати, що правочин може призводити до виникнення не тільки суб'єктивних, а й секундарних прав. Проблема секундарних прав, їх визначення, змісту, співвідношення з суб'єктивними правами з огляду на її глибину, змістовність, інші обставини не є предметом даного дослідження, з цієї проблеми існують ґрунтовні наукові напрацювання¹. Лише зауважимо, що вказуючи у ч. 1 ст. 202 ЦК України на спрямування правочину, законодавець, на нашу думку, намагався надати йому максимально широкого розуміння, охопивши тим самим усі цивільні права, включаючи і секундарні.

До того ж наслідки правочину можуть перебувати у сфері речових, зобов'язальних, корпоративних, особистих немайнових, сімейних та інших відносин, важливим є лише те, що наслідки мали відповідні ознаки, які свідчать про їх відповідну спрямованість².

Аналізуючи суто цивільно-правові наслідки правочину як акту волевиявлення приватної особи, можна виділити такі їх різновиди:

1) *стосовно цивільних прав*: набуття прав; зміну прав; припинення прав;

2) *стосовно цивільних обов'язків*: набуття обов'язків; зміну обов'язків; припинення обов'язків;

3) *в залежності від кореляції прав і обов'язків*: набуття прав з набуттям обов'язків; набуття прав без набуття обов'язків; набуття прав із припиненням обов'язків; набуття прав зі зміною обов'язків; зміна прав із набуттям обов'язків; зміна прав без набуття обов'язків; зміна прав із зміною обов'язків; зміна прав із припиненням обов'язків; припинення прав із припиненням обов'язків; припинення прав без припинення обов'язків; припинення прав із зміною обов'язків; припинення прав без зміни обов'язків.

¹ Див.: Бабаев А. В. Секундарные права / А. В. Бабаев // Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. – М., 2007. – С. 706–806.

² Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. – М., 2007. – С. 382.

4) наслідки правочинів, *прямо не пов'язані із набуттям, зміною або припиненням цивільних прав і обов'язків*: виникнення або зміна певного юридичного стану; вплив правочину на обсяг право- і дієздатності особи, зокрема це стосується юридичних осіб, тощо.

Звичайно, вказана група наслідків дещо розширює легальне визначення правочину (ст. 202 ЦК України), однак до його розуміння не слід підходити суто догматично. Правову конструкцію, позначену у ч. 1 ст. 202 ЦК України, необхідно розглядати як певну «базову модель», яку правові реалії наповнюватимуть різними варіаціями. У цьому сенсі важливим видається усвідомити бачення правочину як дії особи, спрямованої, зокрема, на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

По-друге, невідворотним є проникнення наслідків правочину до сфери публічних відносин, яка перебуває далеко за межами суто цивільних прав і обов'язків. Відомим прикладом є податкові відносини, коли вчинення будь-якого правочину під видом «господарської операції» тягне за собою певні податкові і бухгалтерські наслідки (Закон України «Про податок на додану вартість» та ін.). При цьому, можливо, ці наслідки і не відповідають цивільно-правовій суті правочину, однак ізолювання правочину від них видається нам штучним.

Наслідки вчинення правочину, що перебувають за межами цивільних прав і обов'язків, можуть бути поділені на:

1) *фіскальні (податкові)* — вчинення певних правочинів тягне за собою виникнення обов'язку визначення, розрахунку, сплати та контролю за сплатою податків та зборів. Інакше кажучи, у багатьох випадках сам правочин та його результати є об'єктом податкового впливу й оподаткування. Наприклад, при нотаріальному посвідченні договорів виникає обов'язок зі сплати державного мита (п. 3 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито») чи плати за нотаріальну дію (ст. 31 Закону України «Про нотаріат»); із виникненням права власності чи права користування землею, у тому числі і на підставі правочину, виникає обов'язок зі сплати земельного податку (ст. 15 Закону України від 03.07.1992 р. № 2535-ХІІ «Про плату за землю»); придбання транспортних засобів, включаючи їх придбання на підставі правочинів, тягне за собою виникнення обов'язку зі сплати податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин (ст. 5 Закону України від 11.12.1991 р. № 1963-ХІІ «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів»). І цей перелік може бути продовжено.

Таким чином, можна сказати, що правочин, будучи актом волевиявлення суб'єкта приватного права, тим не менш міцно «вмонтований» у певні фіскальні і податкові механізми як об'єкт (елемент) податкового впливу;

2) *повідомлювальні* — повідомлення про вчинений правочин відповідних органів (органи опіки та піклування, податкові органи тощо). Наприклад, наслідком укладання і посвідчення договору відчуження нерухомості є виникнення у нотаріуса, який посвідчив договір, обов'язку надіслати інформацію про договір податковому органу за податковою адресою платника податку у строки, встановлені законом для податкового кварталу (абзац четвертий п. 11.3 ст. 11 Закону України від 22 травня 2003 р. № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб»). Причому наслідки у вигляді обов'язку повідомити про факт укладання правочину, його зміст, інші пов'язані з цим обставини можуть виникати як у сторін правочину, так і в осіб, так чи інакше причетних до його вчинення, посвідчення чи оформлення. Тут слід назвати нотаріуса, особу, яка підписала правочин (ч. 4 ст. 207 ЦК), особу, яка посвідчила правочин на підставі закону (наприклад, статті 245, 1251, 1252 ЦК), та ін. Безумовно, такий обов'язок може виникати виключно на підставі прямої вказівки закону, оскільки довільне поширення повідомлювальних наслідків неприпустиме, тому що це порушує права сторін правочину.

Не можна виключати ситуації, коли наслідки у вигляді обов'язку повідомити про вчинений правочин, його зміст виникають у силу приписів цивільного законодавства. Це стосується відносин представництва, коли у особи, яка видала і згодом скасувала довіреність, виникає обов'язок повідомити про це представника, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана довіреність (ч. 2 ст. 249 ЦК); представник зобов'язаний негайно повідомити особу, яку він представляє, про відмову від вчинення дій, які були визначені довіреністю (ч. 2 ст. 250 ЦК). Подібні правила містяться в нормах, присвячених договору доручення, зокрема при передачі виконання заміснику, яке є за своєю природою правочином, повірений повинен негайно повідомити про це довірителя (ч. 1 ст. 1005 ЦК). При припиненні договору доручення, якщо повірений діє як підприємець, сторона, яка відмовляється від договору, має повідомити другу сторону про відмову від договору не пізніше як за один місяць до його припинення, якщо триваліший строк не встановлений договором (ч. 3 ст. 1008 ЦК).

У зв'язку з наведеним можна виділити такі види повідомлювальних наслідків правочину:

- а) повідомлення про сам факт укладання правочину;
- б) повідомлення про зміст правочину;
- в) повідомлення і про факт укладання, і про зміст правочину.

Іноді у нормативно-правових актах повідомлювальні наслідки правочину сформульовані шляхом покладення обов'язку надіслати копії договору відповідним органам, установам та особам. Наприклад, бюджетні установи та органи державної влади зобов'язані протягом трьох робочих днів після укладення договорів оренди нежитлових приміщень для їх розміщення подавати Міністерству економіки та Головному контрольно-ревізійному управлінню копії зазначених договорів (п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2009 р. № 875 «Про особливості закупівлі послуг з оренди нежитлових приміщень»). Звичайно, введення таких норм до законодавства свідчить у більшості випадків про здійснення функцій контролю за змістом договорів як із боку органів публічної влади, так і інших суб'єктів.

За джерелом встановлення повідомлювальні наслідки можуть бути таких видів:

- а) встановлені самим правочином;
- б) встановлені іншим правочином;
- в) встановлені актом юридичної особи або її установчим документом;
- г) встановлені актами цивільного законодавства;
- д) встановлені актами законодавства іншої галузевої належності;
- 3) *облікові* — відображення правочину як *операції* у бухгалтерському обліку, статистичному обліку, інших визначених законодавством видах обліку.

Зазначимо, що використовувані в актах спеціального законодавства різної галузевої належності і спрямування такі поняття, як операції, зокрема, *розрахункові операції* (ст. 2 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг»), *експортні, імпорتنі операції* (Інструкція про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями, затверджена постановою Правління Національного банку України від 24 березня 1999 р. № 136), *валютні операції* (п. 2 ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»), *операції з продажу* (підп. 5.1.7 ст. 5 Закону України «Про податок на додану вартість»), *банківські операції* (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність») здебільшого характеризують правочини, яким надано певного публічно-правового «забарвлення» у зв'язку з обліковими, звітними, дозвільними та іншими вимогами зазначених актів спеціального законодавства. Аналогіч-

но використовуються категорії «платежу», «передачі», «розрахунків» тощо. Можна сказати, що в окремих випадках правочин, будучи втіленим в інші правові категорії (операції, платежі тощо), стає з тих чи інших міркувань на підставі вказівки законодавця об'єктом обліку, не втрачаючи при цьому жодних ознак і функцій правочину;

4) *реєстраційні* — наслідком вчинення правочину може бути внесення відповідних записів до реєстрів, вчинення інших реєстраційних дій. Наприклад, укладання договору купівлі-продажу, найму (оренди) житла є підставою здійснення реєстрації місця проживання фізичної особи. Те саме можна сказати про реєстрацію права власності на нерухоме майно на підставі договорів купівлі-продажу, довічного утримання, дарування, міни земельної ділянки або іншого нерухомого майна; договорів про приватизацію майна державних підприємств; нотаріально посвідчених договорів про поділ, перерозподіл, об'єднання нерухомого майна (ст. 19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень»).

Наслідком вчинення відповідного правочину може бути виникнення і реєстрація *обтяження* відповідного майна. Причому реєстрація обтяження надає відповідному обтяженню чинності у відносинах із третіми особами, якщо інше не встановлено Законом. У разі відсутності реєстрації обтяження таке обтяження зберігає чинність у відносинах між боржником і обтяжувачем, проте воно не є чинним у відносинах із третіми особами, якщо інше не встановлено Законом (ст. 12 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»). При цьому реєстраційні наслідки вчинення правочину не слід ототожнювати з державною реєстрацією правочину (ст. 210 ЦК) як вимогою до самого правочину і його оформлення.

Бобко Т. Некоторые проблемы понятия и последствий сделки

В статье на основе новых подходов цивилистики рассматривается понятие сделки как основания возникновения, изменения и прекращения правовых отношений, акцентируется внимание на особенностях правовых отношений, порожденных сделкой.

Ключевые слова: понятие сделки, последствия сделки.

Bobko T. Some problems of concept and transaction consequences

In article on the basis of new approaches of civil law the notion of the transaction as the bases of occurrence, change and the termination of legal relations is considered, the attention is focused on features of the legal relations generated by the transaction.

Keywords: transaction, concept of a transaction, consequences of a transaction.